УДК 330.354

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-11\(17\)-329-339](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-11(17)-329-339)

Трубнік Тетяна Євгеніївна кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри статистики, інформаційно-аналітичних систем і демографії, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 64/13, м. Київ, 01601, тел.: (050) 658-88-96, e-mail: tetrubnik@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0467-8930>

Юфим Любов Михайлівна викладач кафедри Циклової комісії галузі знань «Управління та адміністрування», ВСП Львівського фахового коледжу харчових технологій та бізнесу НУХТ, вул. Бортнянського, 30/32, м. Львів, 79039, тел.: (097) 581-42-25, e-mail: lyubayufum@gmail.com

Воронова Олена Вікторівна кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Одеський національний економічний університет, вул. Преображенська, 8, м. Одеса, 65082, тел.: (063) 128-65-94, e-mail: spdlena77@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8719-5546>

ВПЛИВ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ НА ЗРОСТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Імпортозаміщення, як економічну категорію, можливо детермінувати з двох позицій. По-перше, це дієвий метод боротьби із негативними тенденціями, пов'язаними із критичним збільшенням обсягу імпорту товарів/послуг та наявністю стійкого високого рівня дефіциту зовнішньоторговельного балансу в Україні. А, по-друге, політику імпортозаміщення можна охарактеризувати як пріоритетний та раціональний захід в контексті створення умов для відновлення підприємницької активності вітчизняних суб'єктів господарювання та привернення уваги покупця до української продукції. Визначено, що необхідність імпорту продукції пов'язана із потребою у розширенні пропозиції товарів і послуг для вітчизняного споживача, виробництво яких є економічно недоцільним або ж цілком неможливим в межах держави. Проте, для України характерним є динамізація імпорту товарів, аналогічних до тих, які виробляються вітчизняними товаровиробниками, а це значно знижує конкурентні переваги української продукції та загалом знижує рентабельність бізнесу. Таким чином, існує стійка залежність між спадом показників розвитку національної економіки та зростанням імпорту, що актуалізує питання розробки і реалізації ефективної політики імпортозаміщення. Наукова стаття являє собою оригінальне дослідження сутності стратегії імпортозаміщення та її впливу на

процеси відновлення зростання національної економіки України. Дослідження проблематики здійснювалось завдяки застосуванню методів порівняння, абстракції, аналізу та узагальнення, а також табличного і графічного моделювання. В науковій роботі детерміновано особливості політики імпортозаміщення, її роль і значення на шляху досягнення стійкості та ефективності національної економіки України. Авторами проаналізовано передумови, які вказують на необхідність реалізації заходів щодо зниження залежності українського ринку від імпортованої продукції/послуг. Досліджено динаміку зростання імпорту в контексті її порівняння із темпами росту експорту та зростанням ВВП. В науковій статті доведено, що нагальною в умовах кризи є потреба у зниженні залежності українського ринку від імпорту, стимулювання високотехнологічного експорту, що лише у сукупності забезпечить зміцнення національної економіки України.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, імпортозалежність, політика імпортозаміщення, внутрішній ринок, державна економічна політика, національний товаровиробник, зовнішня торгівля.

Trubnik Tetiana Yevgenivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of statistics, information and analytical systems and demography Taras Shevchenko National University of Kyiv, Volodymyrska St., 64/13, Kyiv, 01601, tel.: (050) 658-88-96, e-mail: tetrubnik@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0467-8930>

Yufym Liubov Mykhaylivna Teacher of the Department of the Cycle Commission of Knowledge "Management and Administration", Internal Structural Subdivision "Lviv Professional College of Food Technologies and Business of NUFT", Bortnyansky St., 30/32, Lviv, 79039, tel.: (097) 581-42-25, e-mail: lyubayufum@gmail.com

Voronova Olena Viktorivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Odessa National Economic University, Preobrazhenska St., 8, Odessa, 65082, tel.: (063) 128-65-94, e-mail: spdlena77@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8719-5546>

THE IMPACT OF IMPORT SUBSTITUTION ON THE GROWTH OF THE NATIONAL ECONOMY

Abstract. Import substitution, as an economic category, can be determined from two positions. First, it is an effective method of combating the negative trends associated with a critical increase in imports of goods / services and the presence of a persistently high level of foreign trade deficit in Ukraine. And, secondly, the policy of import substitution can be described as a priority and rational measure in the context of creating conditions for the resumption of business activity of domestic

businesses and attracting the attention of the buyer to Ukrainian products. It is determined that the need to import products is related to the need to expand the supply of goods and services for domestic consumers, the production of which is economically impractical or completely impossible within the state. However, Ukraine is characterized by the dynamization of imports of goods similar to those produced by domestic producers, which significantly reduces the competitive advantages of Ukrainian products and generally reduces the profitability of the business. Thus, there is a strong relationship between the decline in the development of the national economy and the growth of imports, which raises the issue of developing and implementing an effective policy of import substitution. The scientific article is an original study of the essence of the import substitution strategy and its impact on the processes of restoring the growth of the national economy of Ukraine. The research was carried out through the use of methods of comparison, abstraction, analysis and generalization, as well as tabular and graphical modeling. The scientific work determines the features of import substitution policy, its role and importance in achieving stability and efficiency of the national economy of Ukraine. The authors analyze the preconditions that indicate the need to implement measures to reduce the dependence of the Ukrainian market on imported products / services. The dynamics of import growth is studied in the context of its comparison with export growth rates and GDP growth. The scientific article proves that the urgent need in the crisis is to reduce the dependence of the Ukrainian market on imports, to stimulate high-tech exports, which only together will strengthen the national economy of Ukraine.

Keywords: foreign economic activity, import dependence, import substitution policy, domestic market, state economic policy, national commodity producer, foreign trade.

Постановка проблеми. Важливим аспектом в умовах загострення кризи та критичного спаду бізнес-активності стає питання захисту вітчизняного товаровиробника та реалізації стратегії імпортозаміщення як одного із пріоритетних векторів у національній політиці України. Імпортозаміщення, як економічний процес, являє собою відокремлений напрям державної регуляторної діяльності у сфері раціоналізації зовнішньої торгівлі, який має на меті забезпечити оптимальний баланс між виробництвом, торгівлею товарами, які пропонують вітчизняні суб'єкти господарювання та аналогічними імпортованими товарами за умови збереження об'єктивності у стриманні імпорту та збільшенні експорту продукції глибокої переробки.

Україна є перспективною країною, проте актуальна державна політика не здатна підвищити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на глобальному ринку, а сировинна орієнтація експорту лише загострює проблему нераціональності тактики ведення зовнішньої торгівлі. Додатковий руйнівний вплив чинить спад ділової привабливості вітчизняного ринку,

зниження якісної оцінки бізнес-клімату в державі, втрата довіри інвесторів та відтік інвестиційних ресурсів. Конкурентною перевагою України залишається лише потужний потенціал та прагнення держави до зростання, а тому зміна стратегії зовнішньоторговельної діяльності є необхідністю. За умов наявності стійких ознак кризи та збереження значної волатильності на ринку політика імпортозаміщення може стати одним із методів збереження рентабельності вітчизняних товаровиробників та раціоналізації використання їх підприємницького потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тенденціям загострення імпортозалежності України в умовах глобалізації та динамічного розвитку світового ринку товарів і послуг, а також значенню політики імпортозаміщення як стратегії зміцнення вітчизняної економіки присвячено праці багатьох науковців, зокрема таких як, Д. Венцковський [1], Ю. Шейко [2], О. Кардаш, Т. Васильців [3], О. Власюк, Р. Лупак, Т. Мельник, К. Пугачевська [4], А. Мазаракі, Я. Базилюк, М. Цап, М. Палінчак [5] та ін.

Так, Д. Венцковський досліджує проблематику імпортозаміщення в контексті її важливості для зміцнення конкурентних позицій національних виробників. Автором визначено, що з прагматичної точки зору, притаманної прихильникам неопротекціонізму, імпортозаміщення включає комплекс дієвих заходів, спрямованих на зміцнення ринкових позицій товарів, вироблених на території країни, а також раціоналізацію використання національного товарного ринку [1, с. 84]. Ю. Шейко досліджує аспекти імпортозаміщення в Україні. Науковцем визначено сукупність заходів, які сприятимуть зниженню залежності національної економіки України від імпортованої продукції, ресурсів, сировини. До таких заходів автором віднесено сприяння імплементації міжнародних стандартів, норм та вимог до рівня безпеки і якості української продукції; підвищення відповідальності вітчизняних суб'єктів господарювання за дотримання таких норм і стандартів; моніторинг споживчих властивостей вітчизняної та імпортованої продукції, співставлення її якісних характеристик та цінності для споживача, розробка на основі аналітичних досліджень шляхів підвищення конкурентоспроможності української продукції [2, с. 64]. Т. Васильців аналізує потенціал агропромислового комплексу (далі – АПК) в контексті його значної впливовості на зростання національної економіки України. Науковець у своїй роботі запропонував ряд заходів, спрямованих на зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної агропродовольчої продукції. Дослідником було виокремлено ряд недоліків, пов'язаних із недосконалістю системи державної політики програмування розвитку вітчизняного сектора агропродовольчої продукції, а також критично низьким показником рівня сприятливості економічного та правового бізнес-середовищ [3, с. 16], що у сукупності значно знижує конкурентні переваги вітчизняних товарів у порівнянні із деякими імпортними позиціями. Т. Мельник та К. Пугачевська досліджують детермінанти імпортозалежності вітчизняного ринку. Науковці

визначили, що основними факторами, що дестимулюють розвиток національної економіки України, є перевищення темпів зростання обсягу імпорту товарів над власним виробництвом; зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників внаслідок неконкурентної якості та ціни на товари, які є аналогами іноземних; значна залежність АПК від імпортних комплектуючих, матеріалів і сировини тощо [4, с. 61]. М. Цап, М. Палінчак та Д. Стебляк аналізують роль імпортозаміщення у соціально-економічному розвитку держави. Науковці запропонували концептуальну послідовність реалізації політики імпортозаміщення як стратегії зміцнення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, в якій протекціоністським заходам відведено другорядну роль; вони виконують функції доповнення регуляторної політики задля швидкого досягнення цілей реформи [5, с. 121].

Праці дослідників всебічно розкривають проблематику імпортозаміщення в Україні та його впливу на економічне зростання держави. Проте, в умовах безпрецедентної пандемії Covid-19, ускладнення соціально-економічної взаємодії та введення жорстких карантинних обмежень практика регулювання імпорту має бути оновленою відповідно до тих торговельних умов, які було сформовано на світовому ринку в контексті боротьби із пандемією. Це актуалізує потребу у поглибленому дослідженні проблематики та визначенні дієвих шляхів відновлення економічного зростання України під час пандемії за умови раціоналізації міжнародних торговельних відносин.

Метою статті – дослідження впливу імпорту на економічні процеси, які відбуваються на теренах вітчизняного ринку, визначення ролі політики імпортозаміщення в контексті її реалізації як стратегії відновлення зростання національної економіки України. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження сформовано та вирішено важливі наукові та практичні завдання, зокрема:

- охарактеризувати сутність та специфіку імпортозаміщення як напряму державної політики та методу боротьби із спадом бізнес-активності в державі;
- дослідити взаємозалежність імпорту та обсягів ВВП, рівень збалансування експортно-імпоротної діяльності в Україні;
- проаналізувати заходи, які доцільно здійснити в рамках реалізації політики імпортозаміщення, враховуючи її впливовість на економічне зростання України.

Виклад основного матеріалу. Розробка та реалізація Україною раціональної політики імпортозаміщення є необхідністю, проте її мета не має нічого спільного з ізоляцією вітчизняного ринку, надання йому рис відокремленості чи автономності. В першу чергу, потреба у зниженні залежності України від імпорту пов'язана із захистом вітчизняного товаровиробника. Як свідчить зарубіжна практика, імпорт товарів є необхідним у двох ситуаціях:

- по-перше, в тому випадку, коли виробництво певних товарів, надання послуг або ж видобування ресурсів є неможливим в межах держави,

зокрема в силу географічних особливостей, обмеженого виробничо-господарського, ресурсного чи фінансового потенціалу тощо;

– по-друге, у випадку, коли виробництво певної продукції є невиправдано дорогим, а імпорт є економічно доцільнішим в контексті мінімізації витрат держави.

Дослідження вітчизняної практики відображає, що держава імпортує навіть ті товари, виробництво яких є можливим та економічно доцільним в межах України. Відповідно, розробка та реалізація політики імпортозаміщення (зокрема, створення додаткових стимулів та можливостей для вітчизняного товаровиробника в контексті підтримки його підприємницької діяльності, надання допомоги для підвищення якості, конкурентоспроможності продукції) є більш раціональним кроком аніж насичення держави імпортованою продукцією, яка знижує можливості українських підприємств займати впевнені позиції і на національному ринку, і на світовому. Отже, політика імпортозаміщення – це самостійний напрям державної діяльності у сфері регулювання та раціоналізації зовнішньої торгівлі, який має на меті забезпечити оптимальний баланс між виробництвом, торгівлею товарами, які пропонують вітчизняні суб'єкти господарювання та аналогічними іноземними товарами. Показниками раціональності такої політики є збереження об'єктивності в процесах стримання і обмеження імпорту, збалансоване використання інструментів стимулювання вітчизняних товаровиробників та протекціоністських заходів, а також створення дієвих стимулів до збільшення вітчизняного експорту продукції глибокої переробки, а не лише ресурсного чи сировинного характеру. Специфіка імпортозаміщення відображається у функціональних ознаках такої політики (рис. 1).

Рис. 1. Функціональні ознаки імпортозаміщення як стратегії впорядкування міжнародних торговельних відносин та зміцнення національної економіки
Джерело: складено авторами за даними [5, с. 119].

Стратегія імпортозаміщення може мати різне практичне втілення в залежності від мети, яка закладена в основу політики. Відповідно, імпортозаміщення може бути:

–внутрішньоорієнтованим, яке має на меті врегулювання відносин на внутрішньому ринку, зокрема розширення пропозиції товарів та послуг вітчизняного виробника за рахунок цінових чи якісних переваг;

–зовнішньоорієнтованим, яке має на меті просування вітчизняної продукції на світовий ринок;

–комплексним, яке має на меті раціоналізувати темпи зростання обсягу та частки реалізації вітчизняних товарів і на внутрішньому, і на зовнішньому ринках [5, с. 119].

В рамках дослідження збалансованості експортно-імпоротної діяльності в Україні було визначено наявність від'ємності торгівельного сальдо з 2017 року (табл. 1).

Таблиця 1

Експортно-імпортна активність України, 2014-2020 рр.

Роки	Експорт товарів та послуг, млрд. дол. США	Імпорт товарів та послуг, млрд. дол. США	Сальдо, млрд. дол. США
2014	65,4	60,8	4,6
2015	46,8	43,0	3,8
2016	46,3	44,6	1,7
2017	52,6	55,1	-2,5
2018	57,3	63,5	-6,2
2019	64,0	67,7	-3,7
2020	59,4	60,0	-0,6

Джерело: розраховано авторами за даними [6].

Наявність дефіциту (рис. 2) є першою передумовою, яка вказує на термінову необхідність зміни державної стратегії у сфері управління зовнішньоекономічною діяльністю (далі – ЗЕД), а саме використання імпортозаміщення як дієвого важеля впливу на зростання національної економіки.

Рис. 2. Експортно-імпортна активність України, 2014-2020 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [6].

В контексті окреслених тенденцій можна визначити, що імпортозаміщення – це не лише стратегія і тактика підтримки вітчизняного виробника; це систематизована регуляторна діяльність держави в частині переорієнтації експорту із сировинної продукції на товари з високими споживчими властивостями та цінністю, в т.ч. розвиток експорту імпортозамінної продукції, яку рентабельно виготовляти великими партіями [2, с. 65].

Другою передумовою реалізації стратегії імпортозаміщення в Україні є відсутність балансу між обсягами імпорту та ВВП (Рис. 3).

Рис. 3. Співвідношення темпів зростання ВВП та імпорту в Україні, 2014-2020 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [6; 7].

Дані на рис. 3 є підтвердженням гостроти проблеми відсутності стійкого балансу між темпами зростання імпорту та ВВП у нашій державі. Відображено, що темпи зростання ВВП протягом 2017-2020 рр. майже не перевищують темпи зростання імпорту; особливе загострення проблем імпортозалежності вітчизняної економіки спостерігалось у 2017 та 2018 роках, коли темпи зростання імпорту нижчі за темпи зростання ВВП лише на 1,55% та 4,18% відповідно. На рис. 4 зображено коефіцієнти співвідношення темпів зростання імпорту до темпів зростання ВВП протягом досліджуваного періоду.

Рис. 4. Коефіцієнти співвідношення темпів зростання імпорту до темпів зростання ВВП, 2014-2020 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [6; 7].

Можна ствердити, що введені у 2019-2020 рр. заходи протекції товаровиробників (в рамках боротьби із пандемією Covid-19) мали дещо позитивний вплив на функціонування національних ринків деяких із країн, що розвиваються, до яких належить і наша держава. Обмеження соціально-економічної взаємодії стало важливим кроком для України в контексті збалансування експортно-імпоротної активності та темпів зростання ВВП і імпорту. Беззаперечним залишається факт необхідності підтримки міжнародної торгівлі, проте в умовах занепаду національної економіки першочерговим пріоритетом має бути захист вітчизняного товаровиробника, а не задоволення потреб споживачів світового ринку чи перенасичення національного ринку імпортною продукцією.

Сучасна стратегія імпортозаміщення має бути прагматичною та не допускати дискримінаційних заходів щодо імпорту, оскільки в умовах глобалізації міждержавній торгівлі відведена ключова роль. А тому, політика імпортозаміщення в Україні повинна мати помірну впливовість на економічні процеси, що відбуваються в межах держави, та передбачати реалізацію таких тактичних завдань, як:

- 1) розвиток практики застосування ресурсо-, енергозберігаючих та інноваційних технологій виробництва товарів для задоволення потреб вітчизняного споживача;
- 2) реструктуризація громіздких виробничих структур з виділенням малих спеціалізованих високотехнологічних виробництв, діяльність яких буде ефективнішою і з точки зору скорочення витрат на забезпечення виробничих потреб, і з точки зору підвищення якості продукції, яка впливає на конкурентоспроможність товарів в порівнянні із імпортованими;
- 3) зменшення частки сировинного експорту і виробництво продукції з високою доданою вартістю для розширення пропозиції високоякісних та конкурентоспроможних товарів не лише в межах національного ринку, а й в масштабах світового;
- 4) використання переваг реформи децентралізації, а саме підтримка вітчизняних товаровиробників на регіональному і місцевому рівнях з метою задоволення внутрішньорегіональних потреб, створення виробництв, яких не вистачає для локалізації повних виробничих циклів на місцевих територіях на основі раціонального використання регіональних ресурсів;
- 5) встановлення вимог до мінімальної частки використання національних ресурсів і технологій у виробництві товарів як метод підвищення вмотивованості господарюючих суб'єктів до виробництва локальної продукції і її продажу на внутрішньому ринку для вітчизняного споживача (в т.ч. розвиток концепції «купуйте національне»);
- 6) встановлення інвестиційних бар'єрів з метою унеможливлення впливу іноземних інвесторів на функціонування вітчизняних товаровиробників. Інвестиційна привабливість держави значно визначає

перспективи господарюючих суб'єктів щодо отримання додаткових фінансових ресурсів (у вигляді інвестицій) для розвитку діяльності. Проте, в контексті зростання національної економіки актуалізується проблема участі іноземного капіталу у видах економічної діяльності, що визначені як стратегічні.

Висновки. В результаті проведеного дослідження було визначено, що стратегія імпортозаміщення безпосередньо впливає на зростання національної економіки країни. Першочергово, такий вплив прослідковується через залежність імпорту та ВВП. В умовах відсутності динамізації темпів зростання ВВП над темпами зростання імпорту можна стверджувати про наявність надмірного проникнення імпортованих товарів та послуг у більшість сегментів внутрішнього споживчого ринку та, як наслідок, зменшення ефективності функціонування національної економічної системи.

Таким чином, політика імпортозаміщення в умовах кризи та високого рівня волатильності може бути методом захисту національного товаровиробника та стимулювання його ділової активності. Рентабельність бізнесу пожвавлює економічну діяльність в державі, збільшує прибутки (зокрема у вигляді податкових платежів), сприяє залучення інвестицій в економіку, забезпечує збереження добросовісної конкуренції та формує оптимальні умови для сталого соціально-економічного зростання країни.

В Україні характерним є існування негативних тенденцій імпортозалежності, а тому в роботі було запропоновано тактичні заходи, реалізація яких є доцільною в рамках проведення політики імпортозаміщення. Така тактика допоможе втримати вітчизняному товаровиробнику конкурентні позиції та сприятиме зменшенню залежності вітчизняного ринку від імпорту.

Література:

1. Венцовський Д.Ю. Політика імпортозаміщення як чинник економічної безпеки України. Стратегічні пріоритети. 2018. № 2. С. 78-88.
2. Шейко Ю.О. Деякі аспекти розробки і реалізації політики імпортозаміщення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2019. Вип. 33. С. 63-66.
3. Васильців Т.Г. Стратегічні пріоритети політики зміцнення конкурентоспроможності агропродовольчої продукції України. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2021. №64. С. 14-18.
4. Мельник Т.М., Пугачевська К.С. Детермінанти імпортозалежності економіки України. Проблеми економіки. Серія: Економіка та управління національним господарством. 2019. №2 (40). С. 53-61.
5. Цап М.В., Палінчак М.М., Стебляк Д.М. Сутнісні характеристики процесу імпортозаміщення та його ролі в соціально – економічному розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 18. Ч. 3. С. 118-122.
6. Зовнішньоекономічна діяльність. Сайт Державної служби статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Статистичний щорічник України за 2020 рік / Державна служба статистики України, 2021. http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf

References:

1. Ventskovskiy D.Yu. (2018). Polityka importozamishchennia yak chynnyk ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Import substitution policy as a factor of economic security of Ukraine]. *Stratehichni priorytety – Strategic priorities*, 2, 78-88 [in Ukrainian].
2. Sheiko Yu.O. (2019). Deiaki aspekty rozrobky i realizatsii polityky importozamishchennia [Some aspects of the development and implementation of import substitution policy]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*, 33, 63-66 [in Ukrainian].
3. Vasylytsiv T.H. (2021). Stratehichni priorytety polityky zmitsnennia konkurentospromozhnosti ahroprodovolchoi produktsii Ukrainy [Strategic priorities of the policy of strengthening the competitiveness of agri-food products of Ukraine]. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of Lviv University of Trade and Economics. Economic sciences*, 64, 14-18 [in Ukrainian].
4. Melnyk T.M., Puhachevska K.S. (2019). Determinanty importozalezhnosti ekonomiky Ukrainy [Determinants of import dependence of the Ukrainian economy]. *Problemy ekonomiky. Serii: Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom – Problems of the economy. Series: Economics and management of the national economy*, 2 (40), 53-61 [in Ukrainian].
5. Tsap M.V., Palinchak M.M., Steblak D.M. (2018). Sutnisni kharakterystyky protsesu importozamishchennia ta yoho roli v sotsialno – ekonomichnomu rozvytku [Essential characteristics of the import substitution process and its role in socio - economic development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy*, 18 (3), 118-122 [in Ukrainian].
6. Zovnishnoekonomichna diialnist. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
7. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2020 rik (2021). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. ukrstat.gov.ua. Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/11/Yearbook_2020.pdf [in Ukrainian].